

Српска академија наука зна куда све гра...

на наша садашња прослава Вука и његових именованих и неименованих сабораца. Франа у врло сложене стручне радове, иако је тој прослави, данас, намерно, дато испољаваче у популарним формама, да би била јужна видна одједаред у што више правана. Вук је једаред написао: "Што су гођ људи на њвом свијету измислили, ништа се не може испоредити с писмом." Проста, велика реч. Признање, у древно предачку прошлост, изгледа, Јеврејима, првим слово-покушавачима, па, репимо, до данашњег огромног културног напора код нас, да се неписменост из народа треби и истреби. Али пре свега, та реч је била узраз Вукова гениалног осећања шта значи писмо у животу, шта значи у смислу живота човекова. Вук рече писмо, зато што се у онај мах радило о буквару. Овде, Академији, ми ћемо место писмо казати књига. Ништа се не може испоредити са књигом! Ништа, сем једино њом писац. То су код нас знаи, и објавили људи као Вук, у својој мери Доситеј, у својерблику Марко Миљанов. Двојина од њих, право из сећаштва објавише: да се ниједна ствар не може испоредити са књигом. И не може, доиста, јер књига није ствар.

Од програма за Академијин намеравани, и већ и започети рад, овде се данас помиње један део, са неколико својих тачака. Тачка коју ја имам част да подвучем, јесте: Академијина критичка издања српских класика у уметничкој књижевности. Било је започињања таквих издања, и делимично са сарадницима струке и од дара; па та издања ипак нису била ни прева критика, ни права интерпретација. Беше и спреме, беше и добре воље, али, узато, недостатак знања шта је то рад, рад који гута године живота, и троши крв, али зато даје радости, се ни са чим испоредити не могу. Књижевни ствараоци воле своју судажмонију, воле рећи: "изгарамо". Они који треба то изгарање пластички и колористички да прикажу другим генерацијама, изгарају не мање.

Критички рад је аналитички рад, а анализе најмоћнија моћ човечјег ума. До танке длаке расправити неку реалност, и онда тако расправљену поново је саставити, синтетисати, сада сву осветљену изнутра, јасну, прозрачну. Који професор то и тако може, који критичар или интерпретатор то и тако може, тај је класик у своме народу. За своја критичка издања Академија те и такве тражи и окупља.

Анализа над уметничким делом сложена је: логичка, естетска,

етичка, јер уметничко дело говори кроз симболе и пројекције и народног и
 пишчева духа. Анализа ^{та} онда како горе рекосмо онаква синтеза даће најзад
 фиксирану теорију о писцу, фиксирану бар за једно време јер такве су ~~не~~ погод-
 бе људског прогреса. Анализа ^{као} што се обично ^у ради, треба да иде трагом извора ~~у~~
 у материјалу, у мотивима пишчевим. Критика тематике. Али анализа ^{су} треба да трага
 за изворима у писцу, за генераторним моментима у души и савести писца. Генератор-
 но се тешко види и нађе, и зато се рад око тога и отурује. Један наш приповедач
 казао ми је једаред: "Знам крај приче, и ништа друго. Каква апсурд: како знаш да
 је крај, кад не знаш ни средину ни почетак. ^{Али то} је то, генераторни момент ^у ради,
 ту је, а писац сам ~~је~~ не зна још: где ~~је~~ докле. ^{кад} Почео ^у првог светског рата чита-
 ла сам један француски роман и од писца сазнала за извор, за врсту његове генера-
 торне емоције. Потрес писца при погледу на фронту како лешеве француских бораца,
 после битке на Марни, леже далеко уз фронт, скоро у тачно ^у паралелним линијама.
^{мах,} Тај невероватно јединствен унутрашњи ~~не~~ невероватно истовјетна линија јуришног
 трка — за то је онај писац имао афинитет, тако ~~трка~~ нашао ознаке војника,
 узгред речено, сасвим другачије него код Стендала. Ето једна практична напомена
 ка аналитичком ~~раду~~ ^{раду}. Анализа ^{мора} продрети у оно по чему је књига писац, по
 чему књига није ствар. ~~А~~ то, писац и књига, то је бојно поље. Нобадај барјачиће;
 везуј ходове афинитета; утврди оно што је писац морао, јер то је он, обележи вуч-
 је јаме у које је упадао, и жив и јачи излазио. Веља видети и наћи хиљаду ~~ствари~~
 да би се видео једно. *Qui unum vidit, nihil vidit; qui mille vidit, unum vidit.*

Ко једно види, не види ништа; ко види хиљаде појединости, види једно — то јест,
 најзад ^{та} теоријску истину.

Такава анализа и такав рад, наравно, није сух рад;
 сем ако је онај ко га ради, сух. Путарх, Сент-Вев, Бјелински, Маколи, Гибон, Помпен —
 није то сухо пресовано сено. Њихова анализа прича, слике, доказује, књигама са
 којима се ништа ~~не~~ испоредити не може. Ви ^{та} знате, ви сте ^{та} забележили сами мно-
 го пута ^{тај} рад који гута ^{године} живота и пијучка крв, али по то је ^{та} цена класич-
 ким вредностима. То Академија ^{жели} то сакупља, са таквим апаратом хоће да крене
 своја критичка издања класика.

Мали смо народ, али ни као народи, ни као умет-
 ничка писана књижевност нисмо ни убоги ни ^н замушти. Вук је, како он рече, силу
 Божју ископао и нашао. Ископао је благо зато, што га је било. ^н Почните рећи

имена писана ^{наши} после Вука, па ћете видети благо велико и ^{чисто} модерно ^{књижевности}.
 То благо жели Академија да види онако срећно и ошећено, како је Вук средио своје
 четири бесмртне збирке народних песама. У знојци лица ће се радити. Ставите на ум
 часком критичко издање Његоша теорију о Његошу и Владици ^{Ђулу} ~~Ђулу~~. Који туризам
 ће требати да се успењу критичари и интерпретатори уз ту планину од човека. Хо-
 ризонт ће бити огроман, и у просторима, кој^и су Његоша толико заносили, безбројне
 његове песничке метаморфозе. Први пут ће се код нас морати узети у рад проблем:
 да велике, савим велике ~~поезије~~ поезије нема него савеликим умом као подлогом. Цар у ~~не~~
 глави, како каже лепа ^{русска} ~~русска~~ поговорка, и то је поетски атрибут. Ставите на ум,
 часком критичко издање оног веселог и несрећног Бранка, који ^{је} ~~је~~ оставио само бук-
 вар свога стваралаштва, једну књигу. То ће бити велики проблем, ^{у свету} доста већ ~~и~~ рађе-
 ни проблем: лиричара ~~са чистим~~ са чистим темпераментом; ^{али} тај проблем ^{у Бранку} ~~тај~~
^{мора бити} стављен на основу ~~једне~~ народне наше лирике која ^{је} ~~је~~ дивна. Ћете се
 запалио први пут над нашом лирском народном песмом. Народна лирика у нас, ^{сва} је
 осећај, али и драма. Хасан-агиница, рецимо, која је и занела Ћетеа. На она босанска:
 „Ако ме запросиш, удати се нећу, ако се ожениш, преживети нећу.“ Студија о Бранку мо-
 раће се добро подгидати, јер ће од ње гранати варијанте наших лиричара у којима,
^{је} темперамент улазио у комбинације са другим поетским енергијама. ^{И тако даље}

На крају овог реферата саопштавам одлуку Академије
 коју је ^{писац} реферата стално имао ^{на} ~~на~~ уму.

Имајући у виду рад Бранка Радичевића и његов
 значај у нашој књижевности, одлучено је да се његова целокупна дела поново изда-
 ду у критичком издању Академијину, по рукописима, уколико их има, и досадашњим ~~и~~
 оригиналним и другим издањима, ~~са~~ са потребном студијом и напоменама.

Овом приликом Српска академија наука ~~и~~

вољна је да попуни велику празнину, која се необично јако осећа и у нашој науч-
 ној литератури, и у литератури за шире кругове. Ми немемо још критичких издања
 наших ~~класика~~ ^{класика} као Стерија Поповић, Сима Милутиновић Сарајлија, прота Матеја Рубо-
 мир Ненадовић, и тако даље. Ако би се решило да се у оквир ове библиотеке узму
 и дела Његоша, она би ~~била~~ ^{била} наштампана на првоме месту.

Све словенске академије, или ^{ар} већина њи-
 хова имају библиотеке класика својих народа у критичким издањима; крајње је вре-
 ме да их и ми добијемо."